

4000 barn utan hem

Ovärdiga nödlösningar i ett Sverige utan bostadspolitik. Marknaden styr tillgången på bostäder. Antalet hemlösa ökar, hänvisade till hotell och härbärgen. Kortsiktigt, dyrt och ovärdigt. Ett svek mot barnen.

Text: Hans Swärd | Bild: Ditte Lundberg | [Prenumerera](#) | Artikel i [SocialPolitik nr 1 2014](#)

På sex år har antalet barn som bor på hotell trefaldigats. Bara i Stockholm bor i snitt 258 barn i månaden på hotell enligt Radio Stockholms beräkningar i februari 2014. Bilden av den hemlösa som en medelålders missbrukande man stämmer inte. Och inte omfattningen av problematiken. Bristen på bostäder, inte minst i storstäderna, leder till hemlöshet och stora kostnader för samhället.

Under rekordåren på 1960- och början på 1970-talet var tillväxten i ekonomin hög och arbetslösheten låg. 1965 fattade riksdagen ett beslut om ett produktionsmål för bostadsbyggandet som angavs till en miljon nya lägenheter under loppet av tio år, det så kallade miljonprogrammet. En lägenhet skulle enligt Bostadspolitiska propositionen vara en social rättighet:

”Samhällets mål för bostadsförsörjningen bör vara att hela befolkningen skall beredas sunda, rymliga, välplanerade och ändamålsenligt utrustade bostäder av god kvalitet till skäliga kostnader”. (Proposition 1967:100, s. 172)

Ett bostadsdepartement inrättades 1974 för att understryka bostadspolitikens ställning i välfärdsstaten. Med miljonprogrammet hävdades bostadsbristen för första gången i modern tid och på 1970-talet fanns det ett överskott av lägenheter.

Man lyckades också i början av 1970-talet att nå en rimlig

kostnadsnivå på lägenheterna. Utvecklingen hade sannolikt flera orsaker: förändrade konjunkturer, minskad invandring från utlandet och minskad inflyttning till storstadsområden från andra delar av landet.

Bostadsmarknaden öppnades och grupper som inte tidigare hade kunnat efterfråga bostäder fick nu lägenheter. Hemlöshetsfrågan hade då i Sverige låg prioritet och många trodde att problemet skulle få sin lösning.

Situationen har sedan dess radikalt förändrats. Effekterna av 1970-talets oljekriser och den offentliga sektorns finansieringsproblem, och en nyliberal kritik mot statens engagemang inom bostadspolitiken och inom välfärden har inneburit att staten dragit sig tillbaka och öppnat upp för privata aktörer eller frivilligorganisationer.

Bostadsmarknaden har under de senaste 25 åren förändrats radikalt och tillhör en av de mest marknadsstyrda i västvärlden. Genom att staten frånsagt sig en stor del av ansvaret har bostadsfrågorna nedprioriterats, vilket bland annat lett till en akut bostadsbrist i landets storstäder. Målet om att hela befolkningen ska beredas bostäder reducerades i regeringens hemlöshetsstrategi *Hemlöshet – många ansikten, många ansvar*, som presenterades 2007, till en taköverhuvud-garanti:

”Alla skall vara garanterade tak över huvudet och erbjudas fortsatta samordnade insatser utifrån individuella behov”.

Förändringen på bostadsmarknaden har hårdast drabbat dem som står längst från bostadsmarknaden. Dessutom har deras ekonomiska situation försämrats, vilket påverkat deras möjligheter att efterfråga lägenheter.

Inkomstojämlikheten i samhället minskade från 1900-talets början fram till 1980. Sedan dess har den åter ökat. Vi har haft flera ekonomiska kriser, till exempel åren 1991–1993 och finanskrisen 2008, då arbetslösheten ökat kraftigt.

Vi kan också se ökade skillnader i ohälsa och boende de senaste decennierna. Socialbidraget som infördes i den nya

Socialtjänstlagen 1982 har gröpts ur. Riksnormen har inte hängt med i den övriga inkomstutvecklingen och bidraget för livsmedel ligger betydligt under vad man räknar med att människor i allmänhet behöver.

Socialtjänstlagen som i dag ska garantera alla medborgare en skälig levnadsnivå borde kunna se till att hemlösa får trygga boendeförhållanden. Men eftersom Socialtjänstlagen är en ramlag och ingen rättighetslag, blir det i praktiken så att hemlösa hänvisas tillfälliga boenden till mycket höga kostnader för samhället.

Hemlösheten har därför ökat de senaste decennierna. I år är det 21 år sedan den första nationella kartläggningen av svensk hemlöshet gjordes. Efter ett antal riksdagsmotioner, reportage i medierna och rapporter från frivilligorganisationerna uppdrog regeringen 1993 åt Socialstyrelsen att i samverkan med Boverket utföra en rikstäckande räkning av antalet hemlösa, att kartlägga hemlöshetens orsaker och vårdens utformning samt komma med förslag på förändringar.

Signaler hade redan under 1980-talet kommit om att hemlösheten höll på att återkomma som ett nygammalt problem och ansågs drabba andra grupper än de medelålders missbrukande män som tidigare stått i fokus för hemlöshetsdiskussionen. Det gällde till exempel kvinnor, yngre personer och invandrare. Frivilligorganisationerna hade försökt att föra upp frågan på samhällets dagordning. I västeuropeisk politik hade hemlösheten blivit ett erkänt problem under 1980-talet.

Sedan 1993 har Socialstyrelsen gjort ytterliga nationella kartläggningar åren 1999, 2005 och 2011. Det är tvärsnittsundersökningar, vilket innebär att man samlar in uppgifter under en mätvecka på våren från en stor grupp uppgiftslämnare inom socialtjänst, kriminalvård, beroendevård, psykiatrisk vård, olika frivilligorganisationer och så vidare. Sådana här tvärsnittsundersökningar säger inget om den totala hemlösheten i landet under ett år, eller hur flödena in i och ut ur hemlöshet ser ut.

Siffrorna bör ses som just ett utsnitt som möjliggör jämförelser över tid. De som är hemlösa kortare tider har mindre sannolikhet att komma med i kartläggningarna under en begränsad mätvecka. De som inte är kända av myndigheter eller frivilligorganisationer kommer inte heller med. Flera andra grupper tillhör också mörkertalet till exempel papperslösa eller EU-migranter.

De fyra undersökningarna visar:

1993	9 903	hemlösa
1999	8 440	
2005	17 783	
2011	34 039	

Det är svårt att jämföra dessa siffror eftersom definitionerna har förändrats och det inte har varit samma uppgiftslämnare vid de olika undersökningstillfällena. Men dessa förhållanden kan bara delvis förklara ökningen av hemlösheten som skett sedan 1993.

Den långsiktiga trenden är att hemlösheten har ökat de senaste 20 åren.

Vi har i dag en sekundär bostadsmarknad – en hotell- och logimarknad, som vuxit fram vid sidan av den ordinarie bostadsmarknaden. Den bostadspolitiska målsättningen i propositionen från 1967 om att hela befolkningen ska ha rätt till trygga bostäder till skäliga kostnader är i dag avlägsnare än på länge.

Den sekundära bostadsmarknaden har expanderat sedan 1993. Här finns allt från olika typer av sociala kontrakt, specialkontrakt och kategoriboenden som kommunerna administrerar till hotell, vandrarhem och logimarknaden, som består av härbärgen och andra kortvariga boendialternativ.

Detta är vildvuxna marknader som ingen i dag har full kontroll över, trots att myndigheterna försökt att ringa in dess omfattning och karaktär. Vi vet dock av olika forskares kartläggningar och av Boverkets undersökningar att alltfler människor ställts utanför den ordinarie bostadsmarknaden.

Boverket har regeringens uppdrag att följa den sekundära bostadsmarknaden. Myndigheten har dock inte lyckats få in uppgifter från storstadskommunerna. För att ta ett exempel, konstaterar Boverket i sin senaste kartläggning att omkring 4000 barn bor på denna sekundära bostadsmarknad.

Att 4000 barn saknar riktigt hem kan synas lite märkligt.

Sedan Sverige ratificerade barnkonventionen 1990 har barnen fått en starkare ställning i svensk lagstiftning. I barnkonventionens artikel 3 stadgas att vid alla åtgärder som vidtas av sociala välfärdsinstitutioner, administrativa myndigheter och lagstiftande organ ska barnets bästa komma i främsta rummet. Konventionsstaterna har åtagit sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för deras välfärd. Bestämmelserna om att myndigheterna ska värna om barnets perspektiv har också införts i svensk lagstiftning, till exempel i Socialtjänstlagens andra paragraf. I Socialtjänstlagens begrepp skälig levnadsnivå ingår att alla barn har rätt till trygga boendeförhållanden.

Bostadsbristen leder till hemlöshet, mänskligt lidande och stora samhällskostnader.

Även om landets storstäder drabbats värst, har hemlöshetsfrågorna fått uppmärksamhet i majoriteten av de svenska kommunerna. Utredningar och kartläggningar visar att det i många kommuner finns stora problem med att skaffa bostäder till hemlösa på den ordinarie bostadsmarknaden och att det finns brister i arbetet vad gäller långsiktighet och förekomst av tydliga strategier med kvantitativa mål.

Man kan också se att det skett en projektifiering av arbetet med hemlösa, det vill säga kortsiktiga lösningar har använts på strukturella problem som kräver långsiktiga lösningar. Bakom framväxten av en hotell- och logimarknad och en sekundär bostadsmarknad med sociala kontrakt och specialkontrakt har funnits en idé om de ska vara akutlösningar, men de har haft en tendens att permanentas för lång tid.

De statliga satsningarna till kommunerna på småskaliga kommunala försöksprojekt har haft en tendens att upphöra när

de statliga pengarna tagit slut.

Bostad först-strategin som prövats i många länder med gott resultat har haft svårigheter att få fäste i Sverige. Tanken bakom är att individen först ska få en egen bostad och sedan kunna få stöd på egna villkor.

I dag är det ett tiotal kommuner som arbetar med denna strategi, men det sker fortfarande i småskaliga projekt.

Bostadsbristen i de svenska storstäderna kostar miljardbelopp, skapar utanförskap och hemlöshet som kan ge mycket långsiktiga negativa effekter för dem som drabbas.

[hans.sward\[at\]soch.lu.se](mailto:hans.sward@soch.lu.se)

Hans Swärd

Hans Swärd är professor på Socialhögskolan vid Lunds universitet.

Läs vidare

Utvärdering av Hemlöshet – många ansikten, mångas ansvar. Slutrapport. V. Denvall, S. Granlöf, M. Knutagård, M. Nordfeldt och H. Swärd; Lund Meddelande från Socialhögskolan 2011:12.

www.socialpolitik.com/ Fattiga barn finns SocialPolitik nr 1/2013 / Debatt: Bekämpa hemlösheten! / Mota undan moralen ur det sociala arbetet SocialPolitik 1/2010.